

PSYKOTERAPEUT FORENINGEN

Admiralgade 22, st.tv. 1066 Kbh. K. Tlf. 7027 7007 Email: kontakt@psykoteraeutforeningen.dk

HØVEDMENU

ALEX SEMPER, MPF: NARCISSISME

Forside

Om foreningen

Om psykoteraeut

Psykoteraeuter

Kurser & foredrag

Uddannelser

Optagelse

Blad

- Annoncering
- Stillingsannoncer
- Bøger & Artikler

Nyheder

Medlemssider

Kontakt

FIND DIN PSYKOTERAPEUT

[Skriv postnr./kommune](#)

SØG PÅ HELE WEBSITET

ARTIKEL FRA PSYKOTERAPEUTEN NR. 3, 2003

NARCISSISME

Af Alex Semper

Alex Semper er uddannet socialrådgiver og psykoteraeut MPF, gestalt- og oplevelsesorienteret terapeut fra Psykoteraeutisk Institut i København samt i psykodynamisk retning fra Gråbrødre Institutet og senere som hypnoseterapeut efter Ericksoniansk metode og NLP practitioner fra Hypnoseskolen. Han har dagligt arbejde på psykiatrisk afdeling på Slagelse Sygehus og er ved siden af privatpraktiserende psykoteraeut.

Artiklen er udarbejdet til brug i studiet af narcissisme som udbredt personlighed /personlighedsforstyrrelse.

I følge det græske sagn fik den unge og smukke Narcissos øje på sit eget spejlbillede i vandet. Han forelskede sig i billedet, blev tryllebundet og kunne ikke løsrive sig fra stedet. Han sygnede derfor hen og døde. Sagnet siger, at blomsten Narcissus, pinseliljen, spirede frem på dødsstedet. Det karakteristiske ved narcissisme er imidlertid ikke, at man dør af det, men at det sætter præg på en og vanskeliggør forholdet til andre mennesker.

Nymfen Ekko nærede i lang tid håb om kærlighed og opmærksomhed fra Narcissos' side, men den udeblev. Savnet tog så stærkt på hende, at der til sidst kun var stemmen tilbage af hende, og af andre kun et lyd billede. Ekko eksisterede ikke i sig selv, men kun som et produkt af andre. For at forstå, hvad der i psykologien menes med narcissisme, må vi også have Ekkos skæbne med. Kun når der fokuseres både på Narcissos' overdrevne selvfølelse og på Ekkos selvtab, passer myten med nyere psykologiske teorier om det, der kendetegner narcissisten, nemlig en voldsomt svingende selvfølelse. Narcissisten er det ene øjeblik oplugtet af sine enorme selvforestillinger, som kun holdes i live så længe der er andre mennesker, der giver ham beundring og kærlighed. Hvis denne beundring udebliver, som hos Ekko, føler narcissisten sig mindreværdig og skamfuld. Hvis narcissisten overhovedet skal føle, han er noget værd, har han brug for andre mennesker at spejle sig i.

Egoisme eller hensynsløshed er ikke i sig selv det samme som narcissisme. Da ville begrebet blive udvandet og miste sin mening. Narcissisme beskriver ikke en tilstand. Betegnelsen kan passe lige godt på en tilsyneladende vellykket bedriftsleder eller kunstner, som på en arbejdsløs, stofmisbruger eller kriminel. Det, der er fælles, ligger ikke i den ydre, synlige grad af tilpasning eller funktionsniveau.

Begrebet samler stor interesse, men desværre bruges det ofte upræcist og på mange forskellige måder. Da narcissisme imidlertid er et meget centralt begreb, når man taler om personlighedsfunktion, er det nødvendigt med en præcision af begrebets betydning. Narcissisme er ofte omtalt i sammenhæng med borderlinetilstande. Hvad er ligheden? Hvad er forskellen? Er der nogen sammenhæng?

En tidlig psykoanalytisk opfattelse gik ud på, at det lille barn normalt først vendte sin libido mod sig selv, "primær narcissisme". Herefter vendte barnet gradvist sin libido, sin kærlighed, mod andre mennesker. Men hos nogle skete det, at de trak deres libido bort fra objekterne og igen vendte den mod deres egen person. Det blev kaldt "sekundær narcissisme" og blev betragtet som alvorligt og vanskeligt at behandle.

Freud håbede på, at der ville udvikle sig en ego-psykologi, der kunne løse gåderne. Ego-psykologien er kommet, men gåderne er kun delvist løste. I den

tidlige model blev kærlighed til objektet og kærlighed til sig selv stillet op som modsætninger.

Dermed blev i princippet enhver narcissisme hos voksne sygelig eller uheldig.

I dag har vi et andet syn på dette.

Normal sund narcissisme

Det er ikke sådan, at man enten elsker sig selv, eller at man elsker andre.

Tværtimod: *Det at kunne lide sig selv er en forudsætning for at kunne elske andre.* Den gamle opfattelse af narcissisme er ikke dækkende. Det lille barn "elsker" ikke sig selv men den gode selvrepræsentation i symbiosen. Med andre ord foregår dette, før der i barnet er etableret et skel mellem selv og objekt.

Gradvist, gennem separation-individuation, etableres grænsen mellem selv og objekt i barnets sind. Ved et heldigt forløb videreudvikles en integreret selvrepræsentation og hele integrerede objektrepræsentationer.

Når vi taler om normal narcissisme, vil det sige at have tilstrækkelig og stabil investering i egen hel, integreret og realistisk selvrepræsentation.

To grundlæggende drivkræfter er iboende alle mennesker: Trangen til individuation og trangen til forbindelse, dvs. kontakt med andre mennesker. **Når der findes en normal og solid investering i egen selvrepræsentation, danner det grundlag for gensidige, indlevende og intime forhold til andre.**

Narcissistiske forsyninger

For at opbygge en normal narcissisme er det nødvendigt med udefrakommende gode forsyninger. Nytilnærmelsesfasen er her den afgørende periode. Indtil da har barnet kunnet opleve at tage del i morpersonens almagt. Men herefter ser barnet sig som separeret og er på en helt ny måde henvist til at stole på det, det selv fornemmer. Det er derfor meget vigtigt, at barnet får forsyninger i perioden fra fødslen og til og med tilnærmelsesfasen. (Spurill 1975, Mahler og Kaplan 1977, Kaplan 1980).

Opbygning af kropslig selvkærlighed er vigtig (Spurill 1975). Kroppen, særlig kropsoverfladen, libidiniseres ved moderens berøring, holding og kærtegn i symbiose, differentiering, øvelse og nytlnærmning. **Det, at få bekræftelse gennem kropskontakt, bidrager afgørende til nødvendig selvkærlighed.** Spejlende beundring er en speciel form for samspil mellem spædbørn og voksne, særlig i symbiose og differentiering. Den voksne giver gennem minespil, lyde og væremåde, udtryk for henrykkelse og beundring. Spædbarnet reagerer tydeligt positivt, krør sig og bliver aktivt. **Spejlende beundring er det første vigtige bidrag til kropslig selvkærlighed.**

Det sker, at voksne, der har problemer med at opretholde et selvbillede, søger efter spejlende beundring enten fra ét eller fra stadigt nye objekter. Dette kan bidrage til rastløs promiskuitet.

Det andet bidrag til normal narcissisme er primitiv værdsætning af egne præstationer. Vi har været inde på mestrings og opblomstringen i øvelsesfasen. Forældrenes bekræftelse af mestrings spiller en stor rolle. Dette bidrager til den gode narcissisme og er vigtig og uundværlig. Den udbygges gradvist gennem måneder og år og omdannes til en værdsætning af egne evner og egen mestring.

Det ser ud til, at drengene er mere udforskende og distancerende fra moderen end pigerne i denne fase. Er dette arveligt/biologisk betinget? Eller møder drenge og piger forskellig holdning fra mor og/eller far, når det gælder kraftfuld udfoldelse i øvelsesfasen.

Det tredje bidrag til normal narcissisme er følelsen af infantil omnipotens, som egentlig er urealistisk, men normal for alderen. Den er sædvanligvis mest udpræget i øvelsesfasen. Nytilnærmelsesfasen er en kritisk periode, når det gælder videreudvikling af den normale narcissisme. Ny erkendelse river følelsen af almagt væk.

Tre problemtyper

Forenklet kan man tænke sig tre problemtyper, når det drejer sig om narcissisme:

1. At der ikke bliver grundlag for tilstrækkelig og stabil investering i selvrepræsentationen. Resultatet bliver mangel på narcissistiske forsyninger.
2. At selvrepræsentationen og objektrepræsentationen bytter plads.
3. At der bliver investeret i en urealistisk selvrepræsentation, det grandiose selv.

Nogle har også som voksne vedvarende, overdrevne behov for forsyninger. Men her må vi være præcise. De fleste har behov i forhold til andre mennesker, men særligt i forhold til en partner. Der kan være behov for forsyninger via kropskontakt, spejlende beundring, følelsesmæssig påfyldning og støtte ved mestring. Det er godt, at vi har sådanne behov, og at vi kan finde hinanden til at dække disse behov. **Problemerne opstår ved overdrevne behov.** Behovene kan være store og trænge sig mere og mere på, sådan at de vil præge et forhold og forhindre en rimelig gensidighed. Personen kan mangle evne til at "lagre" forsyninger, og det kan føre til, at vedkommende igen og igen føler sig drevet til at søge forsyninger. Dette drejer sig med andre ord om en udviklingsmæssig umodenhed, og det kan ses både ved borderline og ved narcissistisk personlighedsstruktur.

Nogle har den anden type vanskeligheder, hvor selv- og objektrepræsentationer bytter delvis funktion. Dette kan føre til, at man elsker sig selv i en anden. For det første præges selvrepræsentationen i særlig grad af det tidlige objekt. For det andet projiceres dele af selvet ud på det tidlige eller senere objekt. Objektet bliver elsket, så at sige fordi det står for dele af en selv (Kernberg 1975, 1982).

Narcissistisk personlighedsstruktur

Den tredje type omfatter de mest udprægede og specielle former for narcissistiske vanskeligheder. Beskrivelsen følger her Kernberg 1975, 1980, 1984:

Personerne er præget af en usædvanlig grad af centrering om og ophøjelse af sig selv i samspil med andre. De har et stort behov for at blive beundret og elsket af andre. Der er en påfaldende modsætning mellem en stor opfattelse af sig selv på den ene side og et overordentligt behov for at blive elsket og beundret af andre på den anden side. Deres følelsesmæssige liv er fattigt. De oplever ikke empati med andres følelser. De opnår ikke megen glæde i livet, bortset fra den hyldelse eller opmærksomhed de får fra andre eller fra deres egne grandiose fantasier. De keder sig og føler sig rastløse, når den ydre facade bliver tyndslidt, og ingen nye kilder føder deres selvfølelse. Andre mennesker misundes. De idealiserer nogle mennesker, som de forventer narcissistiske forsyninger fra, og nedvurderer og behandler med foragt dem, som de ikke venter noget fra, ofte deres tidligere idoler. Forholdet til andre mennesker er sædvanligvis udnyttende og parasitisk. Det er, som om de føler, at de har ret til uden skyldfølelse at kontrollere og besidde andre og udnytte dem.

Under en overflade, som kan være charmerende og engagerende, fornemmer man kulde og hensynsløshed. På grund af deres store behov for at blive elsket og hyldet, kan de blive opfattet som afhængige, men det er en misforståelse. De har vanskeligt ved virkelig at stole på nogen eller at tillade sig selv at være afhængige af nogen på grund af deres dybe mistillid og nedvurdering af andre (Kernberg 1975). Udnyttelsen af andre kan være både bevidst og ubevidst.

På den anden side har mange mennesker med narcissistisk personlighedsstruktur en glat og tilsyneladende effektiv social funktion. De kan have relativ god impuls kontrol. De kan have evne til aktivt og sammenhængende arbejde eller gøre en god indsats på en række områder. Hvordan kan man tænke sig, at den narcissistiske personlighedsstruktur er, når den kommer sådan til udtryk?

Både Blanck og Blanck (1979) og Kernberg mener, at der sker en investering i en selvrepræsentation, men ikke i en realistisk selvrepræsentation. Investeringen sker i en selvrepræsentation, som i varierende grad indeholder dele af objektrepræsentationen. Hos disse personer dannes ikke sædvanlige hele realistiske selv- og objektrepræsentationer.

Det grandiose selv

Det grandiose selv dannes af betydelige dele af selvrepræsentationen, det ideelle selv og det ideelle objekt. Det grandiose selv er en selvrepræsentation, men af svært speciel art. Den indeholder omtrent alt, som er af værdi, gyldigt og effektivt.

Det grandiose selv giver personen illusionen af at være speciel, stor, beskyttet, anderledes og i stand til, hvad det skal være. Denne selvrepræsentation er ikke adaptiv. Evnen til gradvis indlæring og ændring er nedsat. Repræsentationen er ikke realistisk menneskeligt set. Men **forskydningen i realitetsopfattelsen foreligger på et så begrænset område, at det**

ikke udgør en psykose.

I modsætning til ved en borderlinestruktur, drejer det sig om en tilsyneladende integreret selvrepræsentation, selvom den nok er ret speciel. Egentlig integreret er den ikke.

Når det gælder objektrelationer, er forholdene mere varierede. **Stort set er billederne af andre devaluerede og destruerede.** De fremtræder som livløse, skyggeagtige og lidet værdifulde. Sådan opfatter narcissisten mange mennesker. Andre objektrepræsentationer får uacceptable dele af selvrepræsentationen, som ikke passer i det grandiose selv, projiceret på sig. Disse objektrepræsentationer er fjendtlige og farlige. Narcissisten opfatter i hvert fald nogle mennesker som sådan. Verden er da truende. Nogle objekter kan for en stund blive idealiseret. Det kan være en ny ven, kæreste, medarbejder eller behandler. Det grandiose selv projiceres på dem. De opfattes som grandiose, magiske, og fulde af forsyninger. Narcissisten satser på tilknytning til et sådan objekt eller på at være i nærheden, så længe det varer.

Når objektet er opbrugt eller "tømt" for forsyninger, bliver det opfattet som værdiløst og uinteressant. Dette indebærer, at det er meget belastende at have en narcissist som chef, kollega, partner eller familiemedlem.

Superego og narcissistisk struktur

Ved en sædvanlig harmonisk udvikling danner det ideelle selv og det ideelle objekt en vigtig struktur, nemlig det tidlige egoideal. Dette tidlige egoideal er en uundværlig byggesten, når superego skal dannes.

Men ved en narcissistisk personlighedsstruktur indgår betydelige dele af det ideelle selv og det ideelle objekt i dannelsen af det grandiose selv. Den virkelige byggesten i opbyggelsen af superego, det tidlige ego-ideal, bliver derfor svagt. I opbygningen af narcissistens superego kan det tidlige ego-ideal erstattes af det grandiose selv, som egentlig er en struktur i ego-området. Når en egostruktur delvis også indgår som byggesten i superego, fører det til en relativ svaghed i grænsen mellem ego og superego.

Superego-opbygningen vil lide under den relative mangel på det tidlige ego-ideal. Der bliver mangel på alle de positive og ideelle elementer, som i stedet er indlemmet i det grandiose selv. **De sadistiske, aggressive og kritiske overjægførløbere (byggesten) kommer i overvægt i opbygningen af superego. Dette gør det vanskeligt at tage de realistiske forældrepåbud og -krav ind på en konstruktiv måde, når de kommer. Forældrenes signaler opfattes let som aggressive angreb. I nogen grad bliver de nok taget ind og internaliseret, men forældrebidragene får et primitivt, aggressivt præg i vedkommendes superego. De integreres i for lille grad med kærlige, libidinøse dele af superego, som sædvanligvis kommer fra det ideelle selv og det ideelle objekt.**

Mennesker, som har en narcissistisk personlighedsstruktur, og som fungerer på et relativt højt niveau, vil ofte underkaste sig normer, regler og love. De virker upåfaldende på disse områder, men dette sker ikke så meget ud fra egne forestillinger om, hvad der er rigtigt og forkert. Det sker ud fra en angst for gengældelse, hvis de ikke følger spillereglerne. De opfatter jo let andre mennesker som aggressive og farlige, men i deres stille sind tænker de ofte på sig selv som en skurk. De tænker: "Jeg ville stjæle, snyde eller gøre andre asociale handlinger, hvis bare jeg kunne regne med ikke at blive opdaget".

Dette kommer ofte til udtryk i bl.a. økonomisk kriminalitet. **Chancerne for at blive taget på fersk gerning vurderes tilsyneladende som små. Handlingerne har været dækket af social facade og position. Ofte har det drejet sig om store summer, der er stjålet fra firma eller samfund. Hvis de bliver grebet, synes gerningsmanden at være ensidigt optaget af at slippe så billigt som muligt. I retssalen kan de afsløre en glat forurettethed og selvcentrerethed, som passer på den narcissistiske personlighedsstruktur.**

De, der har en sådan struktur, er overbeviste om, at også andre mennesker er basalt uærlige, upålidelige og ikke til at stole på. De tænker, at alle andre kun er ærlige på grund af ydre pres. Andre er, i følge en sådan verdensopfattelse, optaget af hensynsløst at rage fordele og ejendom til sig. Jungleloven gælder.

Heinz Kohut

Før vi ser på Kernbergs teorier, skal vi kort berøre andre synspunkter.

Heinz Kohut har haft en markant indflydelse. Kernberg og Kohut er enige om den grundlæggende betydning af spillet med mor-personen, og delvis hvordan tilstandsbilledet ser ud og former sig. Men der slutter enigheden, bortset fra at begge mener, at langvarig og indgående psykoteraapi med udsigt til

ændring kan være mulig.

Det grandiose selv er oprindeligt Kohuts begreb, som Kernberg i sin tænkemåde giver det her beskrevne indhold. Kohut er uenig i den objektrelationsteori, som Kernberg, Mahler, Masterson og mange andre anvender. Hans teorier kan derfor ikke fremstilles med de teoretiske redskaber, der her anvendes. Et andet problem er, at Kohut anvender "narcissisme" om flere tilstande, end andre gør. Han mener, at der findes en egen adskilt narcissistisk udviklingslinie. Narcissisme defineres ikke ud fra, hvad kærligheden rettes imod, men ud fra "driftens kvalitet eller natur".

Kohuts narcissismedefinition skaber en forvirring i begreberne (Møhl 1983). Der henvises til Kohuts bog fra 1971, "The Analysis of the Self".

Stop i udviklingen

Både Blanck og Blanck (1979) og Masterson (1981) ser narcissisme i lyset af et delvist udviklingsstop. Blanck og Blanck er enige med Kernberg i, at der sker en overinvestering i en selvrepræsentation, som indholder dele af objektrepræsentationerne, nemlig de stærke og gode sider af andre.

Men de mener, at "afsporingen" i udviklingen kan ske på forskellige udviklingsstadier fra symbiose til nytålnærmning. Jo tidligere det sker, jo mere sammensmeltet er selvrepræsentationen med de "gode" dele af objektrepræsentationen. Jo tidligere det sker, jo mere urealistisk er den indre struktur.

Blanck og Blanck lægger vægt på, at der normalt foregår en stadig udvikling og modulering af forholdet til vigtige objekter i virkeligheden. Dette sker i et stadig samspil med objekterne. Ved den "afsporing", vi nu snakker om, vil barnet på grund af frustration og resignation opgive den videre udvikling og modulering af forholdet til den ydre virkelighed. I stedet for overinvesterer barnet i en indre selvrepræsentation, som indeholder de "almægtige" og "ideelle" dele af objekterne. Barnet giver på en måde op overfor at bedre og udvikle forholdet til de virkelige objekter. Barnet trøster sig og prøver på at overleve ved at tage alt, som er stærkt og godt ved objektet, ind i sig selv, dvs. ind i den specielle selvrepræsentation.

En af de klareste og mest bevægende beskrivelser af barnets udvikling af narcissisme er skrevet af Efrain Blaiberg (1984). En god nok forældrefunktion gør det muligt for barnet at internalisere funktioner, som det har brug for. Gradvist opnår barnet en vis evne til at berolige, holde, forsyne og give omsorg, spejle, opmuntre og sætte grænser for sig selv. Først når barnet har opnået tilstrækkelig kompetence på disse og andre områder, er det i stand til at give slip på illusionen om omnipotens.

Narcissistiske børn er sjældent i stand til at opfatte voksne som dem, der beskytter, beroliger, sætter grænser eller tolker virkeligheden på en effektiv måde.

Masterson (1981) mener, at det drejer sig om et stop i udviklingen med dannelse af en grandios enhed før tilnærmelsesfasen. Mastersons tanker forklarer ikke, hvorfor mange mennesker med narcissistisk personlighedsforstyrrelse fungerer bedre socialt end de fleste med borderlinestruktur.

Rinsley (1984), tager fat i dette spørgsmål. Han mener, at hos børn, som senere bliver narcissister, vil individuationen ofte få lov til at gå sin gang eller blive opmuntret. Intrapyskisk separation er derimod ikke ønsket. Speers fund (1984) viser, at en sådan mangel på balance kan forekomme i 3-års alderen. Måske forekommer det særligt, når moderen for sin egen del vil bruge barnet på en narcissistisk måde.

Den narcissistisk trængende forældre

Forældre, der ikke som børn har levet i en atmosfære af respekt og tolerance for barnets følelser, er narcissistisk trængende. Det vil sige, at de hele livet søger efter det, deres egne forældre ikke kunne give dem - en omsorgsperson, som fuldt ud forstår dem, følger dem og beundrer dem.

Sådanne mennesker vil være underkastet en trang til at søge behovet dækket med surrogater, og dette er ens børn bedst egnede til. Børn er disponible, og de lader sig kontrollere. Samtidig mærker barnet, at der er brug for det, og det sikrer sig derved forældrenes "kærlighed" og føler herigennem sin eksistensberettigelse. Barnet bliver udsat for forældrenes narcissistiske besættelse. Denne form for kærlighed mangler det rum, hvor barnet kunne opleve sine egne følelser og fornemmelser. De behov, der hører barnets alder til, integreres ikke under udviklingen, men de bliver fraspaltet, fortrængt og

bliver derfor vanskeligere at integrere senere.

Den "vellykkede" narcissist

Der er enighed om, at narcissistiske personligheder kan fungere på et rimeligt højt niveau og have høj social tilpasning. Det højeste niveau er "vellykkede narcissister". Det er mennesker, der er særlig udstyret med intelligens, talent for skønhed, og som er i en særlig livssituation, hvor de kan høste beundring og få tilførsel til det grandiose selv. Tilstanden giver tilsyneladende flere "fordele" end ulemper, men kun mens de er på toppen. De findes fx som ledere i erhvervslivet, i akademiske og kunstneriske kredse. De oplever ikke neurotiske symptomer, eller at de har følelsesmæssige problemer, bortset fra en kronisk følelse af tomhed og kedsomhed, et stort behov for hyldelse fra andre og for egen succes. De har en påfaldende mangel på intuitiv forståelse af, empati med og følelsesmæssig investering i andre mennesker. Intelligente narcissister på dette niveau kan virke kreative, men over tid kan de vise sig overflødige og omskiftelige (Kernberg 1984).

Andre funktionsniveauer

Den største gruppe blandt behandlingsøgende narcissister er på et andet funktionsniveau. De har relativt god social funktion, relativt god impuls kontrol og evne til aktiv, sammenhængende indsats på enkelte områder. Men de præsenterer neurotiske symptomer og seksuelle vanskeligheder. De er bekymrede over deres alvorlige svigt, når det drejer sig om at kunne etablere varige følelsesmæssige og seksuelle forhold, og over deres kroniske følelse af tomhed. Beskrivelsen af den typiske narcissist passer bedst på dem.

På det tredje niveau ligger narcissistiske personligheder, som fungerer på "borderlineniveau". Med det menes her, at de har jeg-svaghed i form af nedsat impuls kontrol, nedsat angsttolerance og nedsat sublimeringsevne. Tilpasningen bliver tilsvarende ustabil og lidende (Kernberg 1975). De kan også vise disposition for eksplosivt eller kronisk raseri, eller for alvorlig paranoid forvridding af virkeligheden (Kernberg 1984).

På det fjerde niveau findes narcissismepersonligheder, som fungerer på psykotisk niveau, det vil sige ved svigt i realitetstestningen. Dette kan siges på en anden måde: Der findes en del psykotiske mennesker med narcissistisk personlighedsstruktur. Den bliver ganske vist ikke så ofte erkendt.

En særlig gruppe er narcissistiske personligheder med stærke antisociale træk. De bliver omtalt senere.

Kernbergs teori gør det forståeligt, at en narcissistisk personlighed på ingen måde behøver at være en nærpsykotisk tilstand. Objektrepræsentationerne er klart adskilt fra selvrepræsentationen, det grandiose selv.

Præstationsvanskeligheder

Præstationsvanskeligheder i indlæring eller job kan blandt andet skyldes angst i forbindelse med ubevidst ødipal rivalisering. Det er tryggest ikke at klare for meget. Det er tryggest ikke at blive en virkelig konkurrent til den af forældrene, som har samme køn. Dette er en neurotisk problematik. Men problemerne kan også skyldes en narcissistisk personlighedsstruktur (Baker 1979)

Baker beskriver indlæringsproblemer hos studerende med grandiose selv: de har i selvbilledet indbygget forestillinger om perfekte, pragtfulde præstationer. Forestillingerne er ofte temmelig urealistiske. Studenterne har ikke udviklet måder at regulere selvfølelsen på, hvis disse forestillinger ikke opfyldes. Mange er ikke i stand til at tolerere hændelser, der ikke bekræfter det perfekte og pragtfulde. Efterhånden, som man kommer op i klasserne, indebærer læring i stigende grad, at man må acceptere, at man er relativt uvidende. Man må acceptere, at læreren kan mere, og at han har noget, som man behøver. Det sidste kan aktivere intens misundelse. Læring indebærer, at man må opleve, at man kommer til kort, og at man må strides med vanskeligt stof.

For de narcissister, som ikke umiddelbart kan flyde ovenpå, kan dette føre til et katastrofalt tab af selvfølelse. I stedet for at tænke klart og arbejde hårdere, bliver de grebet af ængstelse, depression og narcissistisk raseri. De kaster bogen i væggen, devaluerer læreren og skulker fra timerne. Nogle kaster sig over andre aktiviteter og håber dér at opnå narcissistisk bekræftelse. Det kan være i sport, i seksuel aktivitet eller i antisociale aktiviteter. Andre bruger stoffer eller alkohol eller bliver siddende foran TV og stereoanlæg i dagevis. For lærere er det vigtigt at kende til denne form for indlæringsvanskeligheder.

Borderline og narcissisme

Både mennesker med borderline- og narcissistisk struktur bruger primitive forsvarsmekanismer: splitting, projektiv identifikation, primitiv idealisering, omnipotent kontrol, narcissistisk tilbagetrækning og devaluering. En anden lighed er overvægten af tidlig aggression med tendens til sammensmeltning af genitale og prægenitale behov.

Den centrale ulighed er, at ved narcissistisk struktur findes tilsyneladende én selvrepræsentation, den grandiose. Ved borderline struktur findes to eller flere del-selvrepræsentationer.

Men det grandiose selv er defensivt. Det dækker over og forsvaret imod en underliggende devalueret, aggressivt ladet og "tom" selvrepræsentation, som aldrig eller næsten aldrig er fremme.

Behandlingserfaringer viser, at hvis et sådant selvbillede opleves som gyldigt, findes det truende eller katastrofalt. Det grandiose selv er konstant eller næsten konstant indkoblet. Dette forklarer den relativt gode ydre funktion hos mange. Når den grandiose selvrepræsentation næsten altid er den gyldige, danner den grundlaget for planlægning, stabilitet og udfoldelse på trods af primitive forsvarsmekanismer og ikke-integrerede objektrepræsentationer.

Masterson (1981) påpeger, at mennesker med narcissistisk personlighed har en tilsyneladende usårbar rustning. Den består af grandiositet, selvcentrerethed, exhibitionisme, arrogance og/eller devaluering af andre. Følgende tema dominerer hos narcissisterne: søgning efter magt, rigdom, perfektionisme eller skønhed. Ved borderline er disse temaer mindre fremtrædende. Narcissister er mindre sensitive over for andre menneskers reaktioner og er mindre deprimerede. Når de alligevel er deprimerede, er billedet i virkeligheden mere præget af ydmygelse, raseri og hævn tanker. Deres raseri er koldt og urelateret, mener Masterson. Ved borderline er raseriet mere persontilknyttet: depressioner indeholder følelser af utilstrækkelighed og fjendtlighed mod en selv.

Ved borderlinetilstande kan der være misundelse til stede, men den er underordnet depression eller raseri på grund af tab eller mangel på forsyning. Hos narcissister er misundelsen intens og central. For dem er det meget om at gøre at undgå at opleve den. Hvis det grandiose selv indeholder alt, som er stort, fint, mægtigt og skønt, bortfalder jo også enhver grund til at misunde nogen noget. Ønsket om at undgå misundelse ligger også til grund for deres påfaldende tendens til at gøre det, de faktisk får af andre, mindre værdifuldt. De devaluerer det eller "ødelægger" det helt. Hvis andre ikke har noget værdifuldt at give, behøver man heller ikke at misunde dem.

Men hvorfor da dette stadige behov for ny beundring, nye erobringer?

En harmonisk udvikling giver en integreret, realistisk selvrepræsentation, funderet på egen mestring og egne reelle egenskaber og evner. Det er en temmelig solid struktur, som narcissister ikke opnår. Det grandiose selv er derimod defensivt og baseret på intens benægtelse, devaluering og undgåelse af dele af virkeligheden. Det er slet ikke solidt, selv om det kan virke sådan af og til. Derfor mangler og søges der stadig nye tilførsler, der kan bidrage til at opretholde de illusioner, der er nedlagt i det grandiose selv.

Det er nu engang sådan, at ny beundring, nye erobringer, nye sejre er lettere at opnå i en ung alder. Eftersom årene går, bliver det sværere og sværere at være en tilnærmet "vellykket" narcissist. Svigt i forhold til andre mennesker bliver ubehageligt tydeligt, fx ved flere samlivsbrud eller skilsmisser, dårlige forhold til børnene o. lign. Samtidig kan man så at sige mod sin egen vilje lære følgende: det at skaffe sig nye ejendele, opsøge nye rejsemål eller fikse nye kærlighedsaffærer giver kun kortvarig stimulering efterfulgt af tomhed.

Narcissisterne går nemlig på grund af manglende evne til at fatte dybden og det unikke i mennesker glip af det, der er virkeligt nyt i ethvert forhold (Kernberg 1980).

De kan derfor komme nærmere fortvivelse, raseri og en forståelse af, at der er noget galt med dem selv. Han mener, at midaldrende narcissister derfor kan være bedre motiverede for behandling end de yngre.

Benægtelse af aldringen og dens konsekvenser er typisk. Man klammer sig til "skønhed" eller magt. Andre mennesker og deres indsats devalueres. En sådan devaluering bliver nogle gange rationaliseret som en pessimistisk livsfilosofi. En pseudokonservatisme som i virkeligheden er en destruktivitet mod det, der er nyt, fuldt af entusiasme og håb (Kernberg 1980).

Oprindelsen til den narcissistiske personlighed

Hvad er oprindelsen til en narcissistisk personlighed? Alle forfattere understreger betydningen af det tidlige samspil, men momenterne betones forskelligt. For lidt behovsdækning i symbiosen kan medføre for tidlig

differentiering og for tidlig separation-individuation. Man kan tænke sig, at der har været for lidt samspil i symbiosen, og at barnet så hurtigt søger over i andre måder at klare sig på. Men det har ikke fået nok med sig fra symbiosen og er for tidligt ude på egen hånd i forhold til modning af jeg-funktionerne. Det bliver derfor nødvendigt at "beholde" en del af objektet i selvrepræsentationen for at kunne overleve.

Men også ved for stor behovsdækning i symbiosen, kan der udvikle sig narcissistiske problemer. Det kan ske ved parasitisk symbiose, dvs. en symbiose der er forlænget på grund af moderens behov. Barnet bliver overbeskyttet og behovene skjult i en grad, så den nødvendige frustration udebliver. Differentieringen bliver forsinket og dermed hele separationen og individuationen. Jeg-grænserne forbliver for længe uklare. Egne reelle evner og egen mestring udvikles for lidt, og man bliver fristet til i stedet at fundere selvbilledet på illusioner og "lånte bidder" af mor. Også hvis der af en eller anden grund indtræffer en for tidlig eller brat desillusionering i forhold til forældrene, kan der ske en afsporing. En del af objektrepræsentationerne af forældrene bliver brat "mindre værdifulde". Der sker en for tidlig total differentiering. Den "mindre værdifulde" del af forældrene bliver differentieret fra og bliver til "fattige" objektrepræsentationer af forældrene. De dele af forældrene, der fortsat opleves som almægtige og i orden, beholdes i et grandiose selv. Det grandiose selv kommer altså til at indeholde det, der er tilbage af helt "fine og stærke forældre". En sådan tidlig differentiering kan for barnet, som er stillet overfor massiv oplevelse af savn, frustration og skuffelse, være den eneste måde at klare sig på. Da det skete, var det altså nødvendigt og adaptivt.

For den voksne stiller det sig anderledes. Da får det grandiose selvbillede uheldige følger.

Ved sædvanlig omsorg og empati vil alle børn i en periode opfatte mor som alvidende og almægtig. Normalt forsvinder denne illusion gradvist og i overkommelige bidder. Ved svært utilstrækkelig moderfunktion kan illusionen imidlertid bryde for tidligt og for brat. Men dette kan også have andre årsager. Særlig godt udstyrede børn, som har høj intelligens, observationsevne og evne til realitetstestning, opdager virkeligheden tidligt. De kan være mere udsatte end andre for at blive tidligt desillusionerede over forældrene.

Kernberg (1975) peger på, at disse mennesker har betydeligt overskud af tidlig aggression. Han siger, at det kan være vanskeligt at afgøre, i hvilken grad dette skyldes konstitutionelle faktorer hos barnet eller alvorlig frustration i tidlige leveår. Han finder ofte kronisk kolde forældre med intens, men skjult, aggression. Ikke sjældent finder han en moderfigur, som fungerer godt på overfladen, men med underliggende ligegyldighed og hensynsløshed. Masterson har fundet det samme.

Men Kernberg finder ofte også, at barnet er "specielt" på en anden måde. Det kan være i form af skønhed, vitalitet, talent eller intelligens. Det "specielle" kan også være moderens narcissistiske brug af barnet. Hun bruger det som en udstillingsfigur, som en forlængelse af sig selv eller som et eksempel på sin vellykkethed. Kernberg antyder, at måske er "det specielle" en nøglefaktor, der bidrager til, at narcissister vælger selvbeundring og nedvurdering af andre som et forsvar mod følelsen af ikke at være elsket.

Som vi ser, er der flere måder at bruge ordet narcissisme på. Alligevel er der bred enighed om kendetegnene for en narcissistisk personlighedsforstyrrelse. DSM IV [1] kendetegnene svarer i hovedtrækkene til dette.

Men der foreligger ingen undersøgelser, der siger noget om, hvor hyppigt denne personlighedsforstyrrelse forekommer. Masterson angiver, at efter hans og andre behandleres erfaring forekommer der langt færre narcissistiske personlighedsforstyrrelser end borderline tilstande [2].

På den anden side er mange narcissister ikke så tilbøjelige til at søge behandling. Det skyldes deres billede af sig selv og af andre.

Narcissisme som forsvar

Masterson (1981), har gjort den nyttige observation, at narcissistisk funktion kan bruges til at dække over og tjene som forsvar mod underliggende borderlinefunktion. Kernberg er enig (1984).

I den narcissistiske modus opnås en bedre og mere opfaldende social funktion, bedre funktion i arbejdslivet og relativ beskyttelse mod depression. I kriser falder patienten ned i borderlinefunktion.

Hvad man ser først afhænger af, i hvilken situation man ser personen. Træffer man ham eller hende i en krise, er borderlinestrukturen tydelig. Det

narcissistiske forsvar dukker eventuelt siden gradvist frem. Omvendt kan man opleve, at et menneske med narcissistisk personlighed og relativt god social funktion får et brat og uventet fald i funktionsniveau og viser borderlinestruktur. Sådanne mennesker vil selvsagt kunne være fristet til at genoptage deres narcissistiske forsvar, når de kommer lidt ovenpå.

Men bortset fra det har de lige så gode udsigter til ændring gennem psykoterapi som andre borderlinepersonligheder.

Men narcissistisk personlighed kan også være et forsvar mod senere udviklingsmæssige problemer (Cooper 1982). Sådant narcissistisk forsvar kan være koblet ind hele tiden eller tages i brug fra tid til anden.

Vi er alle narcissister

De fleste af os vil, hvis vi mærker efter, kunne vedkende os fantasier om at være noget specielt eller anderledes end andre mennesker. En snert af infantil grandiositet kan være god drivkraft til arbejdet og ambitionerne. Men tænk på, at det, du selv oplever som "en snert af grandiositet", kan dine nærmeste opleve som noget langt mere.

På den anden side er der ikke grund til at fortvivle, hvis du opdager narcissistiske træk hos dig selv.

Sund narcissisme er både normalt og nødvendigt i livet. I ungdomstiden er de fleste indenfor en betydelig grad af selvcentrerethed og måske en "snert" af patologisk narcissisme. Mange mener, at vores kultur eller ukultur for tiden indbyder til sådan narcissisme. Det, at vokse ud af den, er et af elementerne i den livslange modning, vi mennesker er i stand til. **Selve det at spekulere på, om ens egen narcissisme er patologisk, kan være et tegn på, at en sådan modning foregår.**

[1] DSM III nu DSM IV, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, er det amerikanske diagnosesystem, som udkom i 1980. Systemet har international anvendelse på det videnskabelige plan, og er et såkaldt multiaksialt system.

Det diagnosesystem, som i dag anvendes i Danmark, er det, WHO, World Health Organisation har adopteret, ICD 10, International Classification of Disorders.

[2] Narcissisme er ikke en selvstændig diagnose i ICD 10, og det kan derfor ikke statistisk opregnes, hvor hyppigt denne betegnelse hæftes på en person.

Af diagnoselistens F 60.8, "Anden specifik forstyrrelse af personlighedsstrukturen" fremgår, at der ikke er anført kriterier for narcissistisk personlighedsstruktur, da den kliniske status anses for uafklaret. Hvis man alligevel ønsker at anvende denne kategori, tilrådes det at følge DSM IV's diagnosekriterier herfor.

Litteratur:

Blanck, Gertrude and Rubin: Ego Psychology, Columbia University Press 1979

Kaplan, Louise J.: Rapprochement and Oedipal Organization: Effets on Borderline Phenomena. I: Lax, F.L.; Bach, S.; Burland, J.A. (eds.):

Rapprochement. The Critical Subphase etc. (1980): 39-63

Kernberg, Otto F.: Borderline Conditions and Pathological Narcissism, Jason Aranson, INC New York.

Kernberg Otto F. m.fl.: Borderline og psykodynamisk psykoterapi, Hans Reitzels Forlag 1992

Kohut Heinz: The Analysis of the Self, International Universities Press, INC New York

Mahler, M.S.; Kaplan, L.: Developmental Aspects in the Assessment of Narcissistic and so-called Borderline Personalities. I: Hartocollis, P. (ed.):

Borderline Personality Disorders (1977): 71-85.

Masterson, James F.: The Narcissistic and Borderline Disorders, Brunner/Mazel, INC, New York 1981

Møhl, Bo; Thielst, Peter: Narcissisme, Hans Reitzels Forlag Kbh. 1983

Rinsley, Donald B.: Borderline and other Self Disorders, Jason Aranson, INC New York